

Айгүл Құсаинова

*Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ докторанты
(Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан)
e-mail: aigulin@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САЯСАТЫ (САЯСИ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚЫРЛАРЫ)

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасының саяси-құқықтық экологиялық міндеттемелеріне шолу жасалынады. Қоршаған ортаны қорғау саласына қатысты халықаралық және басқа да құжаттар жинақталып, талданды. Сондай-ақ, ҚР-ның халықаралық міндеттемелерінің ұлттық экологиялық заңнамаларға ықпалы зерттелінді. Бұл жұмыс экологиялық мәселелерді шешу бойынша басты іс-шараларды ашып көрсетуге талпыныс жасалады. Сонымен қоса мақалада зерттеліп отырған мәселенің кең ауқымды сипатын ескере отырып, алдына нақты мынадай міндеттер қояды: республикамызда қоршаған ортаны басқару мен қоршаған ортаны қорғау қызметінің жүйесін қалыптастырудың тарихи және әлеуметтік-экономикалық шарттарын айқындау; табиғатты пайдалану мен ресурстарды үнемдеудің негізгі салаларындағы өзгерістерді анықтау; табиғатты пайдалану және табиғатты қорғау саласындағы халықаралық ынтымақтастық қағидаттарын тәжірибеде іске асыру мәселелерін талдау; табиғи ортаны қорғаудағы қозғалыс дамуының негізгі үрдістерін, қайшылықтары мен ерекшеліктерін, мемлекеттік органдардың әлеуметтік құрылымдармен өзара әрекеттесу сипатын талдау.

Түйін сөздер: *Қазақстан Республикасы, мемлекеттік экологиялық саясат, экологиялық қауіпсіздік, экологиялық заңнамалар, қоршаған ортаны қорғау, халықаралық міндеттемелер, жасыл экономика.*

Айгүль Құсаинова ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ)

Аннотация. В статье рассматриваются политико-правовые экологические обязательства Республики Казахстан. Были собраны и проанализированы международные и другие документы, касающиеся охраны окружающей среды. Также было изучено влияние международных обязательств Казахстана на национальное природоохранное законодательство. Эта работа направлена на то, чтобы выделить ключевые действия по решению экологических проблем. Кроме того, учитывая широту исследуемой проблемы, в статье поставлены следующие

задачи: определить исторические и социально-экономические условия формирования системы природопользования и охраны окружающей среды в стране; выявление изменений в ключевых направлениях природопользования и ресурсосбережения; анализ вопросов практической реализации принципов международного сотрудничества в области природопользования и охраны окружающей среды; анализ основных тенденций, противоречий и особенностей развития движения в защиту окружающей среды, характера взаимодействия государственных органов с общественными структурами.

Ключевые слова: Республика Казахстан, государственная экологическая политика, экологическая безопасность, экологическое законодательство, охрана окружающей среды, международные обязательства, зелёная экономика.

Aigul Kussainova

ENVIRONMENTAL POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (POLITICAL AND LEGAL ASPECTS)

Abstract. The article presents an overview of the political and legal environmental obligations of the Republic of Kazakhstan. The generalization of international treaties and other documents in the field of environmental protection was carried out and the influence of international obligations of the Republic of Kazakhstan on national environmental legislation was investigated. In this paper, an attempt is made to reveal the main measures to solve environmental problems. The article deals with the political and legal environmental obligations of the Republic of Kazakhstan. International and other documents related to environmental protection were collected and analyzed. The article also bases on the study of the impact of Kazakhstan's international obligations on national environmental legislation. This work aims to highlight key actions to address environmental issues.

Keywords: Republic of Kazakhstan, state environmental policy, environmental safety, environmental legislation, environmental protection, international obligations, green economy.

Кіріспе

Қазіргі уақытта экологиялық мәселелер жаһандық сипат алды. Себебі, қоғамның материалдық прогресін жоспарлау мен жүзеге асыру кезінде адам өмірінің экологиялық негіздері ескерілмеді. Сондықтан қазіргі кезде барлық дерлік елдер, әсіресе экономикалық дамыған елдер өздерінің экологиялық саясатын қалыптастыруға, табиғи ресурстарды жоспарлы пайдалануды реттеуге және оларды қалпына келтіру үшін қаржылық ресурстармен қамтамасыз етуге тырысады. Экологиялық саясатты қамтамасыз етуде басты рөлді мемлекет атқарады, алайда қазіргі қоғамда мемлекет экологиялық саясаттың жалғыз субъектісі емес, ол саяси партиялар мен ғылыми және

кәсіби ұйымдармен, шаруашылық субъектілермен, қоғамдық қозғалыстармен қатар олардың біреуі болып табылады. Сонымен бірге экологиялық саясат кез келген мемлекет саясатының маңызды құрамдас бөлігі және де оны жүзеге асыру немесе жүзеге асырмау азаматтардың мемлекеттік билікке деген көзқарасына әсер етеді.

Жаһандық экологиялық қауіпсіздіктің саяси мәселелері қазіргі ғылыми әдебиеттерде кеңінен талқыланды. XX ғасырдың соңында және XXI ғасырдың алғашқы онжылдығында С.С. Гостева [1], К.Я. Кондратьев, В.И. Данилов-Данильян, В.К. Донченко [2], Э.Л. Александров, Ю. А. Израиль, И.Л. Карол, А.Х. Хргиан [3] және тағы басқа ғалымдардың іргелі ғылыми еңбектерінің нәтижесінде саясат пен экологияның байланысын зерттейтін жаңа ғылым-экология саясаттану қалыптасуда.

Қоршаған ортаның жай-күйімен жаһандық қайта құрулардың байланысты екендігін барлық ғалымдар сөзсіз мойындайды. Алайда, олар жаһандық экологиялық дағдарыстан шығудың әртүрлі жолдарын қарастырады.

Зерттеліп отырған мәселенің тұтас қарастыру үшін қоршаған ортаны қорғау қызметін жүзеге асырудағы саяси қырына тоқталу маңызды болды. Өйткені, мемлекет макро деңгейдегі экологиялық үдерістердің негізгі реттеушісі болғандықтан, саяси табиғатты қорғау қызметінің негізгі детерминанттары туралы мәселе айтарлықтай қызығушылық тудырады. Осы орайда ресейлік зерттеуші-ғалымдардың еңбектеріне тоқталу керек Мәселен, Е.В. Кочеткованың «Политические проблемы глобальной экологической безопасности» деген тақырыпта жазылған кандидаттық диссертациясында зерттеу мәселесінің кейбір саяси мәнді қырлары ашылып көрсетіледі [4].

Мәселені зерттеуде экологиялық қауіпсіздіктің экономикалық қырына, атап айтқанда, табиғатты қорғау қызметіндегі шығындар мәселесіне арналған Ю. А. Пантелеева еңбегінің маңыздылығын жеке атап өту керек [5].

Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесін жан-жақты қарастыруда С.В. Бахин [6], И.И. Лукашук [7], О. Р. Саркисов [8] өз зерттеулерімен елеулі үлес қосты. Өз еңбектерінде олар экологиялық қауіпсіздікпен қамтамасыз ету және адамның экологиялық құқықтарының халықаралық қырларын зерттейді.

Қазақстандық авторлар да экологиялық қауіпсіздік мәселесін бірнеше қырынан зерттеп, қарастыруда. Мәселен, Ә.Ө. Рахимованың «Государственная экологическая политика Республики Казахстан: сравнительно-политологический анализ» атты тақырыптағы докторлық диссертациясында ҚР экологиялық саясатының қалыптасу және даму үдерісі, оның жүзеге асырылу нысандары мен әдістері зерттелінеді [9].

«Экологическая безопасность Республики Казахстан в свете стратегии «Казахстан-2030»: политологический анализ» деген тақырыппен жазылған С.О. Станбаеваның диссертациялық жұмысында саяси трансформация мен экологиялық сала жағдайының өзара байланысы ашылып көрсетіледі. [10].

Г.Б. Құспанованың «Экологическая политика в контексте национальной безопасности Республики Казахстан» атты тақырыптағы диссертациялық

жұмысында экологиялық саясатты Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігінің құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға тырысқан [11].

С.Ж. Смоиловтың «Қазақстан Республикасы қоршаған ортаны және табиғатты қолдануда экономикалық реттелу механизмінің құқықтық мәселелерін қамтамасыз ету» деген тақырыппен жазылған диссертациясында еліміздің жасыл экономикаға ауысу жағдайларында қоршаған орта мен табиғатты қолдануды қорғаудағы экономикалық реттелу тетіктерінің басты теориялық және әдістемелік негіздерінің өзгеруі зерттелінеді [12].

Қорыта айтқанда, қарастырылып отырған мәселенің зерттелу деңгейі бүгінгі күні Қазақстан Республикасында экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің саяси-құқықтық негіздерін зерттеуге арналған кешенді жұмыстардың жоқтың қасы екендігін айқындайды. Ендеше, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің саяси-құқықтық негіздерін арнайы қарастыру саяси ғылымдар үшін аса маңызды болып табылады.

Қазақстандағы тәуелсіздік жылдары экологиялық қауіпсіздікті, қоршаған ортаны қорғау мен табиғатты пайдалануды қамтамасыз етудің мүлде жаңа мемлекеттік жүйесінің құрылу және қалыптасу кезеңі болды. Қазақстанның экологиялық қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясаты Қазақстан Республикасының Конституциясы негізінде жүзеге асырылады және табиғи жүйелерді, қоғамның өмірлік маңызы бар мүдделері мен жеке адамның құқықтарын қоршаған ортаға антропогендік және табиғи әсерлерден туындайтын қатерлерден қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған.

Зерттеу әдістемесі

Экология саласындағы Қазақстан Республикасы заңнамасына ғылыми талдау жүргізілді. Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесінің құқықтық қырына жүгіну экологиялық маңызы бар үдерістерді заңнамалық реттеудің ерекшеліктерін терең қарастыруды қажет етеді. Экология саласындағы жекелеген заңнамалық актілердің тұрақтылық жағдайына талдау жасалды.

Зерттеу құралы ретінде заңнама салаларының жалпы құқықтық жіктеуішіне сәйкес бапқа, тармаққа және тармақшаға дейін жіктелген Қазақстан Республикасының барлық заңдарын қамтитын «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі пайдаланылды. Оның ресурстық мүмкіндіктері, атап айтқанда, Excel, LibreOffice Calc электрондық кесте редакторлары ұсынылған статистикалық функциялардың стандартты пакеті.

Сонымен қатар, зерттеуде түрлі салалардан, атап айтқанда, экология, экологиялық қауіпсіздік, құқықтану, халықаралық экологиялық құқық, экологиялық құқық тарихынан материалдар мен дереккөздері пайдаланылды. Жұмыста халықтың өмір сүру ортасы мен денсаулығын қорғау саласындағы заңнамалық актілер, сондай-ақ халықаралық конвенциялар мен келісімдер қолданылды.

Экологиялық саясат саласындағы заңнамалық актілерді талдау жекелеген нормалардың, институттар мен құбылыстардың өзгеру динамикасын, сандық

және сапалық өзгерістерін зерделеуден, қолданыстағы заңнамаға пәндік және басқа да түзетулердің кейбір заңдылықтарын анықтаудан тұрады.

Қазақстан Республикасының жекелеген заңнамалық актілерін талдау уәкілетті мемлекеттік органдардың заң шығару қызметін болжамдық және талдамалық қамтамасыз етуге оң әсер етеді деп есептейміз, ол құқық салаларының және құқықтық жүйелердің даму тенденцияларына тұрақты мониторингке, нормативтік құқықтық актілерді қолдану тәжірибесін талдауға негізделуі тиіс.

Зерттеудің нәтижесі

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігінің алғашқы күнінен бастап экологиялық мәселелерге маңызды көңіл бөліп келеді. Қазіргі кезде еліміз қоршаған ортаны қорғау және жаһандық және өңірлік деңгейлерде орнықты дамыту мәселелері бойынша халықаралық уағдаластықтарды әзірлеу мен іске асыруға бағытталған түрлі халықаралық комиссиялар мен үдерістерінің мүшесі әрі белсенді қатысушысы болып табылады. БҰҰ Даму бағдарламасымен, Дүниежүзілік жабайы табиғат қорымен (WWF) және басқа да халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық дамуда.

Қазақстанның Қоршаған ортаны қорғау саласындағы жаһандық халықаралық бастамаларының бірі «Жасыл көпір» серіктестік бағдарламасы болып табылады. Бағдарлама III Астана экономикалық форумында (Астана, 2010); Қоршаған орта министрлерінің және Азия-Тынық мұхиты аймағын дамыту бойынша VI конференциясында (Астана, 2010); БҰҰ Бас Ассамблеясы шеңберінде (2011) және одан әрі – «Рио+20» орнықты даму жөніндегі БҰҰ конференциясында (Рио-де-Жанейро, 2012) ұсынылып, халықаралық қолдау тапты.

Қазақстан елеулі халықаралық табиғат қорғау шарттарының қатысушысы болып табылатынын атап өту керек. Сондай-ақ, бірқатар елдермен ынтымақтастық туралы келісімдер және табиғатты қорғау мәселелері бойынша өзге де халықаралық шарттар жасалды. Қазақстан Республикасының шамамен 60-тан астам халықаралық шарты қоршаған ортаны қорғау тікелей немесе жанама түрде қатысты болып келеді

Құқықтық реттеу объектісінің өлшемі бойынша ҚР барлық табиғатты қорғау халықаралық шарттары үш топқа жүйелеуге болады:

1. Қоршаған ортаны қорғауды жалпы реттейтін қоршаған ортаны қорғау жөніндегі халықаралық шарттар. Шарттардың осы тобы бойынша шаруашылық және өзге де қызметтің теріс әсері жекелеген табиғи объектілер үшін теріс салдарларды айқындамай, бүкіл табиғи ортаның жай-күйіне әсер етеді. Бұған, мысалы, трансшекаралық контексте қоршаған ортаға әсерді бағалау туралы Конвенцияны (Эспо, Финляндия, 1991 жылғы 25 ақпан, ҚР 2000 жылғы 21 қазандағы № 86-ІІ ҚР Заңымен қосылды); жойылуы қиын органикалық ластауыштар туралы Стокгольм конвенциясын (Стокгольм, 2001 жылғы 22 мамыр; Конвенция 2007 жылғы 7 маусымдағы № 259-ІІІ ҚР Заңымен ратификацияланды); Энергетикалық Хартияға Шартты (Лиссабон,

2000 жылғы 17 қазан, 2001 1994 ж.; шарт ҚР Президентінің 1995 жылғы 18 қазандағы № 2537 Жарлығымен ратификацияланған); Қауіпті қалдықтарды трансшекаралық тасымалдауды және оларды жоюды бақылау туралы Базель конвенциясы (Базель, 1989 жылғы 22 наурыз; Қазақстан 2003 жылғы 10 ақпандағы № 389-ІІ ҚР Заңымен қосылды); ҚР мен басқа елдер арасындағы ынтымақтастық туралы түрлі келісімдер және басқа да халықаралық шарттар.

2. Теріс өзгеруінің халықаралық маңызы бар жекелеген табиғи объектілерді (ресурстарды) қорғауды реттейтін ресурстан қорғау халықаралық шарттары. Қарастырылып отырған шарттар тобының арасында табиғи ресурстардың жекелеген түрлерін қорғау жөніндегі халықаралық шарттарды бөліп көрсетуге болады. Атмосфералық ауаны, климатты және озон қабатын қорғау бойынша – мысалы, алыс қашықтықтарға ауаның трансшекаралық ластануы туралы Конвенция (Женева, 1979 ж.13 қараша; Қазақстан 2000 ж. 23 қазандағы № 89-ІІ ҚР Заңымен қосылды); озон қабатын қорғау туралы Вена Конвенциясы (Вена, 1985 ж. 22 наурыз; Қазақстан 1997 ж. 30 қазандағы № 177-1 ҚР Заңымен қосылды); Біріккен Ұлттар Ұйымының Климаттың өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясына Киото хаттамасы (Киото, 11 желтоқсан 1997 ж.; хаттама 2009 жылғы 26 наурыздағы № 144 - IV ҚР Заңымен ратификацияланған, 2009 жылғы 17 қыркүйекте ҚР үшін күшіне енген). Тірі ресурстарды қорғау бойынша – мысалы, биологиялық әртүрлілік туралы Конвенция (Рио-де-Жанейро, 1992 ж.5 маусым; ҚР Министрлер Кабинетінің 1994 ж. 19 тамыздағы № 918 қаулысына сәйкес Конвенция ҚР мақұлдаған); Каспий теңізінің теңіз ортасын қорғау жөніндегі негіздемелік конвенция (Тегеран, 2003 ж. 4 қараша; Келісім ҚР 2005 ж. 13 желтоқсандағы № 97 – ІІІ Заңымен ратификацияланған) (бұдан әрі – «Каспий бойынша Тегеран конвенциясы»). Жер ресурстары мен жер қойнауын қорғау бойынша мысалы, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы мемлекеттердің тау хартиясы, Мәскеу, 1997 жылғы 27 наурыз Су ресурстарын қорғау жөніндегі конвенция, мысалы үшін трансшекаралық су ағындары мен халықаралық көлдерді қорғау және пайдалану жөніндегі Конвенция (Хельсинки, 1992 жылғы 17 наурыз; Конвенция 2000 жылғы 23 қазандағы № 94-ІІ ҚР Заңымен ратификацияланған); Каспий жөніндегі Тегеран конвенциясы.

3. Қоршаған ортаны қорғау саласындағы әртүрлі тұлғалардың құқықтарын реттейтін құқық қорғау конвенциялары. Бұл топқа ақпаратқа қол жеткізу, шешімдер қабылдау үдерісіне жұртшылықтың қатысуы және қоршаған ортаға қатысты мәселелер бойынша сот төрелігіне қол жеткізу туралы Конвенция (Орхус, 1998 жылғы 25 маусым; Конвенция 2000 жылғы 23 қазандағы № 92-ІІ– «Орхус конвенциясы» ҚР Заңымен ратификацияланған) жатады [13, 65-67 бб.].

Кейбір авторлар басқаша, яғни қоршаған ортаға зиянды әсерлерді шектеу; табиғи ресурстарды пайдаланудың экологиялық таза режимін белгілеу; табиғи ескерткіштер мен резерваттарды халықаралық қорғау; қоршаған ортаны қорғауға қатысты мемлекеттердің ғылыми-техникалық ынтымақтастығын реттеу сияқты жіктеуді ұсынады.

Қорыта келгенде, халықаралық шарттар бойынша ҚР міндеттемелерінің ұсынылған жіктеуден көріп отырғанымыздай, еліміздің қоршаған ортаны қорғау саласында бірқатар нақты және жалпы міндеттемелерді, оның ішінде қоршаған ортаны зиянды әсерлерден қорғау және ластануды азайту бойынша міндеттемелері қабылданды.

Нәтижелерді талқылау

Экологиялық мәселені халықаралық реттеудің көрсетілген барлық салалары қазақстандық заңнамамен қамтылғанын атап өткен жөн. *Ұлттық экологиялық заңнаманы дамытудың құқықтық базасы, елдің негізгі Заңы болып Қазақстан Республикасының Конституциясы табылады.* Ол мемлекеттің экологиялық тұжырымдамасы мен табиғатты қорғау саясатын бекітті. Конституция адам мен азаматтың экологиялық құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауда, табиғи ресурстарға меншік қатынастарын реттеуде негізгі рөл атқарады. «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деген 1-баптың 1 тармағын толықтыра түсу мақсатында *Конституция* «адамның өмір сүруі мен денсаулығына қолайлы айналадағы ортаны қорғауды» *мемлекеттің мақсаты етіп бекітеді* (31-б. 1 т.). Бұл конституциялық ереже адам өмірі мен денсаулығын қорғаудың, халықтың өмірі, еңбегі мен тынығуы үшін қолайлы қоршаған ортаны сақтау мен қалпына келтірудің басымдығы қағидатын баянды етеді. Осы норманы, сондай-ақ мемлекеттің халықты экологиялық қауіптер туралы хабардар ету міндетін іске асыруда 31-баптың 2-тармағы «адамдардың өмірі мен денсаулығына қатер төндіретін деректер мен жағдаяттарды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауапкершілікке әкеп соғады» деп көрсетілген.

Адам мен азаматтың экологиялық-құқықтық мәртебесін айқындай отырып, ҚР Конституциясы азаматтардың қоршаған ортаны қорғау саласындағы міндеттерін де белгілейді: «ҚР азаматтары табиғатты сақтауға және табиғат байлықтарына ұқыпты қарауға міндетті» (38-б.). Осылайша, Қазақстан Республикасының Конституциясы елдің экологиялық заңнамасын дамытудың негізгі бағыттары мен басымдықтарын айқындайды [14].

Сонымен қатар, елімізде жүргізіліп жатқан мемлекеттік экологиялық саясат ҚР Тұңғыш Президенті Н. Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» Қазақстан халқына Жолдауында негізделінеді. Ең маңызды өзгерістердің бірі 2008 жылы қысқа мерзімде үш негізгі Заң («Қоршаған ортаны қорғау туралы», «Экологиялық сараптама туралы» және «Атмосфералық ауаны қорғау туралы») негізінде әзірленген және қабылданған Экологиялық кодексті құру болды [15].

Бірақ 10 жылдан кейін, яғни 2019 жылы жетекші сарапшылар мен бизнес-қауымдастықпен үздік халықаралық тәжірибеге негізделген ҚР жаңа Экологиялық кодексін әзірлеу бойынша үлкен жұмыс атқарылды. 2021 жылдың 2 қаңтарында ҚР жаңа Экологиялық кодексі қабылданды. Экологиялық кодекс мемлекеттің адам өмірі мен денсаулығы үшін қолайлы

қоршаған ортаны қамтамасыз ету бойынша мақсатқа қол жеткізуі ҚР тұрақты дамуының экологиялық негіздерінің бірі болып табылатынын айқындайды.

Кодекс 10 негізгі қағидаттан тұрады, олардың ең бастысы — «ластаушы төлейді және түзетеді». Өзгерістер барлық табиғат пайдаланушылардың емес, «бірінші санаттағы» ірі кәсіпорындарға қатысты ғана қоршаған ортаға әсерді бағалау (ҚОӘБ) рәсімін қолдануды көздейді. Осы ретте қоғам экологиялық сараптама кезеңінде бір рет емес, ҚОӘБ-нің барлық кезеңдеріне қатысатын болады. 2025 жылдан бастап «бірінші санаттағы» ірі объектілер үшін кешенді экологиялық рұқсаттар (КЭР) қолданылады және қоршаған ортаға шығарындыларды азайтуға бағытталған ең озық қолжетімді технологиялар (ОҚТ) тетігі енгізіледі. ОҚТ ауысқан компаниялар эмиссия үшін төлемнен босатылады, қалған шығарындылар үшін төлем ставкалары 2028 жылдан бастап (2025 жылдан бастап топ – 50 ірі кәсіпорын үшін) әр үш жыл сайын 2, 4, 8 есе біртіндеп артады. КЭР алу жаңадан іске қосылатын кәсіпорындар үшін міндетті болады. Жергілікті атқарушы органдар табиғатты қорғау іс-шараларын түсетін экологиялық төлемдер есебінен 100% көлемінде қаржыландыруға міндеттеледі.

Кодексте ірі ластаушы-кәсіпорындардың қоршаған ортаға зиянды заттар шығарындыларының көлемін мониторингілеудің автоматтандырылған жүйесін құру көзделген. Кодексте БАҚ арқылы экологиялық бұзушылық және шағымдар фактісі бойынша кәсіпорынды тексеру туралы алдын ала хабарлау рәсімі алып тасталды, бұл уәкілетті мемлекеттік органдарға қоршаған ортаға келтірілген залалдың дереу ден қоюына және жолын кесуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, экологиялық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік айыппұлдар бірнеше есе ұлғайтылатын болады. Экологиялық кодекс сонымен бірге, қалдықтардың көп сатылы иерархиясын және олармен жұмыс істеудің міндетті «кезеңділігін» енгізеді: алдын-алу/азайту білім беруі – қайта пайдалану, қайта өңдеу, кәдеге жарату-көму.

Қалдықтарды жіктеу қауіпті емес және қауіпті қалдықтарды қамтитын Еуропалық қалдықтар каталогына сәйкес келтіріледі. Сонымен бірге «Waste to Energy» механизмі енгізілуде, яғни қалдықтарды жағу, кейіннен ЖЭК-ке ұқсас электр энергиясын алу. Бұл 2025 жылға қарай қалдықтар көлемін 30%-ға дейін қысқартуға және 180 млрд теңгеден астам сомаға инвестициялар тартуға мүмкіндік береді [16].

«Болашақ энергиясы» тақырыбындағы «Экспо-2017» халықаралық көрмесі елімізде жаңартылатын энергия көздерін дамытуға елеулі серпін берді. ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың бастамасы бойынша Халықаралық жасыл технологиялар және инвестициялық жобалар орталығы құрылды. 2013 жылы Мемлекет басшысының Жарлығымен Қазақстанның «жасыл» экономикаға көшу Тұжырымдамасы қабылданды. Қазақстан экономикасын жасылдандыру бойынша үлкен әлеуеті бар секторлар анықталды. Электр энергиясын өндірудің жалпы көлеміндегі ЖЭК үлесін 2020 жылға қарай 3%-ға, 2030 жылға қарай 10%-ға және 2050 жылға қарай 50%-ға дейін арттыру жоспарлануда. Бүгінгі күні белгіленген қуаты 930 мегаватт болатын 81 объект жұмыс істейді. Таяу

уақытта елдің энергия теңгеріміне біртіндеп жаңа объектілер енгізілетін болады. Қазақстандағы жел энергетикасының әлеуеті 2030 жылға қарай елдің электр энергиясына болжамды қажеттілігінен 10 есе артық. Қазақстан жанарғылатын энергетика саласындағы бастапқы заңнама нормаларын қабылдады және электр энергетикасы жүйесіне қолжетімділік және жеңілдікті тарифтер сияқты қолдау көрсету шараларын белгіледі. Соған қарамастан, Қазақстан өңірде күн және жел энергиясын өндіру мүмкіндігі бар жалғыз мемлекет болып табылады, бұл жаңартылатын энергетиканы дамытуға ұмтылуға ықпал етеді [17].

2019 жылы экология саласындағы басты оқиға Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің (ҚР ЭГТРМ) құрылуы болды.

Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі, мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру салаларында көшбасшылықты, қоршаған ортаны қорғау, жасыл экономиканы дамыту, қалдықтармен жұмыс істеу (муниципалдық, медициналық және радиоактивті қалдықтарды қоспағанда), табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануды, жер қойнауын мемлекеттік геологиялық зерттеуді, минералдық-шикізат базасын молықтыруды қорғау, бақылау және қадағалау салаларында басқару үдерістерін үйлестіру, су қорын пайдалану мен қорғау, сумен жабдықтау, санитарияда, орман шаруашылығында, жабайы табиғат өсімін молайту және пайдалануда, ерекше қорғалатын аумақтарды қорғауды қамтамасыз ететін Қазақстан Үкіметінің орталық атқарушы органы болып табылады.

Өзінің қызмет ету кезеңінде агенттік өз атауын және кейбір функцияларын өзгертті. 1990 жылғы 20 желтоқсанда Президенттің «Қазақ КСР-індегі мемлекеттік органдарды қайта ұйымдастыру туралы» Жарлығымен Қазақ КСР-інің табиғатты қорғау жөніндегі таратылған мемлекеттік комитеті негізінде Қазақ КСР-інің экология және табиғатты пайдалану жөніндегі мемлекеттік комитеті құрылды.

1992 жылы экология және биоресурстар министрлігі Қазақстан Республикасының Экология және табиғатты пайдалану жөніндегі Мемлекеттік комитеті мен Қазақстан Республикасының Орман шаруашылығы министрлігін біріктіру жолымен құрылды.

1997 жылы «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік басқарудың тиімділігін одан әрі арттыру жөніндегі шаралар туралы» № 3655 Жарлығымен экология және табиғи ресурстар министрлігі таратылатын экология және биоресурстар министрлігінің мүлкі мен істерін басқару жөніндегі функцияларды, өкілеттіктерді, сондай-ақ таратылатын энергетика және табиғи ресурстар министрлігінің мүлкі мен істерін басқару жөніндегі функциялардың, өкілеттіктердің бір бөлігін бере отырып құрылды.

1999 жылғы 22 қаңтарда «Қазақстан Республикасы Үкіметінің құрылымы туралы» № 6 Жарлықпен Табиғи ресурстар және қоршаған ортаны қорғау министрлігі құрылды, оған жерді мелиорациялау, ирригация және дренаждан басқа, орман шаруашылығы, балық аулау және аң аулау, су ресурстары саласындағы функциялар берілді.

2002 жылғы 28 тамызда «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» № 931 Жарлықпен Табиғи ресурстар және қоршаған ортаны қорғау министрлігі Ауыл шаруашылығы министрлігіне су ресурстарын басқару, орман шаруашылығы, балық аулау және аң аулау саласындағы функциялар мен өкілеттіктер беріле отырып, қоршаған ортаны қорғау министрлігіне қайта құру жолымен қайта ұйымдастырылды.

2007 жылы Экологиялық кодекс қабылданды. Нәтижесінде қоршаған ортаны қорғау министрлігі өкілеттіктерінің бір бөлігі жергілікті атқарушы органдарға берілді. Атап айтқанда, бірқатар шаруашылық жүргізуші субъектілерге мемлекеттік экологиялық сараптама жүргізу өкілеттігі берілді.

2007 жылғы 8 желтоқсандағы № 1201 «Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің мәселелері» Жарлығымен Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің аумақтық органдары қайта ұйымдастырылды. Олар біріктіру арқылы кеңейтілді. Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің Экологиялық бақылау комитеті Экологиялық реттеу және бақылау комитеті болып қайта құрылды. Мемлекеттік мекемелер, Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің аумақтық органдары Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің Экологиялық реттеу және бақылау комитетінің аумақтық органдары болып қайта ұйымдастырылды.

2013 жылғы 31 қазанда Қоршаған ортаны қорғау министрлігінде Индустрия және жаңа технологиялар министрлігінен жер қойнауын геологиялық зерттеуді қоспағанда, су пайдаланушыларға немесе олардың бірлестіктеріне дейін су беру және оны мелиорациялық мақсаттар үшін жер бөлу саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру мақсатында функциялары мен өкілеттіктері беріле отырып, қоршаған ортаны қорғау және су ресурстары министрлігі болып қайта құрылды.

2014 жылғы 6 тамызда Қазақстан Үкіметінің мемлекеттік органдарын қайта құрылымдауына байланысты Қоршаған орта және су ресурстары министрлігі таратылып, оның функциялары жаңадан құрылған Энергетика министрлігіне және ішінара ауыл шаруашылығы министрлігіне берілді [18].

2019 жылы министрлік Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі ретінде қайта құрылды. Энергетика министрлігі Қоршаған ортаны қорғау, қатты тұрмыстық қалдықтармен жұмыс істеу, табиғи ресурстарды қорғау, олардың ұтымды пайдаланылуын бақылау және қадағалау мемлекеттік саясатын қалыптастыру және іске асыру мәселелері бойынша өз өкілеттіктері мен функцияларын тапсырды. Ауыл шаруашылығы министрлігі өз кезегінде жаңа министрліктің ведомствосына су қорын пайдалану және қорғау, сумен жабдықтау, су бұру, орман шаруашылығы саласындағы функцияларды берді. Энергетика министрлігі мен Ауыл шаруашылығы министрлігі ішінде экологиялық құрылымдардың болуы табиғи қорларды пайдаланатындар мен оларды қорғауға тиістілер арасында, соңғыларды алдыңғыларға бағынышты ете отырып, мүдделер қақтығысын тудыратынын көрсеткен бұл шешімді Қазақстанның табиғат қорғау қоғамдастығының өкілдері көптен күткен болатын.

Бұл тиімді климаттық саясатты жүргізу, парниктік газдар шығарындыларын азайту және жаңа жағдайларға бейімделу қажеттілігі тұрғысынан өте маңызды. Мұндай саясат үшін салмағы мен мәртебесі министрліктен кем емес және басқа мемлекеттік құрылымдар алдында экологиялық талаптарды қорғауға қабілетті агенттік жауап беруі керек. Басқа министрліктің ішінде бағынышты комитет мәртебесінде болу мұндай мүмкіндік бермеді [19].

Орталық атқарушы органды құру елдің қоршаған ортаны қорғау саласындағы саясатын жетілдіруге, қалдықтарды басқару саласын қарқынды дамыту үшін жағдай жасауға арналған. Жаңа министрліктің негізгі бөлімдерінің бірі Экологиялық реттеу және бақылау комитеті болып табылады. Бұл Комитеттің міндеттеріне елдегі мемлекеттік экологиялық бақылау кіреді.

Өз қызметінің нәтижесінде бірінші жылында-ақ Комитет 2019 жылдың 12 айындағы бақылау-инспекциялық жұмыстың негізгі көрсеткіштері туралы келесідей мәліметтер беріледі. Оның ішінде шаруашылық жүргізуші субъектілерге экологиялық заңнаманы сақтау бойынша жүргізілген тексерулер саны - 2310 тексеру, экологиялық заңнаманы 4792 бұзушылық анықталды, 4412 ұйғарым берілді; (2018 жылы 3065 бұзушылық, 1962 ұйғарымдар), жалпы сомасы 6 411,34 млн. теңгеге 1650 әкімшілік айыппұл салынды, жалпы сомасы 1 737,37 млн.теңгеге (62%) 1528 әкімшілік айыппұл төленді. (2018 жылы жалпы сомасы 6 513,7 млн. теңгеге 3009 әкімшілік айыппұл салынды, 9 364 млн. теңге (14%) сомасына 2733 әкімшілік айыппұл төленді). Шаруашылық қызметті тоқтату туралы сотқа 360 материал жолданды, оның ішінде 211-і сот шешімімен қанағаттандырылды. (2018 жылы 228 материал сотқа жіберілді, оның ішінде 200-і сот шешімімен қанағаттандырылды) [20].

Қазақстанда мемлекеттегі экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі ерекше рөл мемлекеттің табиғат қорғау құрылымдарына жүктелген. Атап айтқанда, мамандандырылған табиғат қорғау прокуратурасының қызметі ерекше назар аударады.

Бүгінде Қазақстанда мамандандырылған прокуратуралар жұмыс істейді. Мәселен, «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 48-бабының 1-тармағына сәйкес әскери, табиғат қорғау, көлік, сондай-ақ арнайы объектілердің прокуратуралары мамандандырылған прокуратуралар деп түсіндіріледі Прокуратура органдарының, атап көрсеткенде, Қазақстанның мамандандырылған табиғат қорғау прокуратурасының қадағалау қызметінің басым бағыттарының бірі экологиялық қауіпсіздік саласындағы қадағалау болып табылады.

Мамандандырылған табиғат қорғау прокуратурасы Қазақстан Республикасының табиғат қорғау және экологиялық заңнамасының қолданылуына прокурорлық қадағалауды жүзеге асырады. Прокурорлар экологиялық құқық бұзушылықтардың жолын кеседі, кінәлі адамдарды (әкімшілік, тәртіптік, материалдық) жауапқа тартады, кінәлі адамдар келтірген материалдық залалды өндіріп алады. Алайда, табиғат қорғау прокуратурасы қызметінің ауқымды және көпфункционалдылығына қарамастан, Қазақстанда олардың қызметін реттейтін арнайы заңнамалық акт әлі де жоқ [21, 114 б.].

Қазақстанның жүйелі экологиялық реформалар бағытына нық қадам басып келе жатқаны айқын. Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев кәсіпорындарға озық экологиялық технологияларды енгізу жоспарын әзірлеуді тапсырғаны мәлім. ҚР ЭГТРМ экологиялық саясатының басты тетігі әлемдік практикаға сәйкес экологиялық бақылауды ең озық қолжетімді технологиялар (ОҚТ) қағидасына көшіру болып табылады. Бұл шығарындылар мониторингінің жеңілдетілген режимдерін, ОҚТ отандық және шетелдік салалық каталогтарынан белгілі бір озық экологиялық технологиялар енгізілген жағдайда экологиялық төлемдердің болмауын білдіретінін көрсетеді, каталогтар жыл сайын жаңартылып отырады. Бұл сондай-ақ кәсіпорындарға «жасыл» технологияларды іздестіруді айтарлықтай жеңілдетеді. ОҚТ кәсіпорындардың ҚР ЭГТРМ-мен жеке шарттары негізінде енгізілуде. ОҚТ-ға көшу – бұл жаңа Экологиялық кодекстің басты құралы және Халықаралық жасыл технологиялар және инвестициялық жобалар орталығы (IGPIC) қызметінің басымдығы. Ендігі уақытта ластаушыларға шығарындыларды төлеу тиімсіз болады.

ҚР Үкіметінің 2018 жылғы 27 сәуірдегі Қаулысымен Халықаралық жасыл технологиялар және инвестициялық жобалар орталығы құрылды. Климат жөніндегі Париж келісіміне қосыла отырып, Қазақстан атмосферадағы парниктік газдардың құрамын төмендету бойынша қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін барлық мүмкіндіктерді қолдануға міндеттелді.

Осыған байланысты тиісті инфрақұрылым құру және «жасыл» технологиялар нарығын дамыту қажеттілігі туындады. Қазақстан орнықты даму үшін алғышарттар жасау бойынша ұлттық және регламенттелген бағдарламалар мен стратегияларды қабылдады. Біздің республикасыз бірқатар заңнамалық құжаттарды, соның ішінде Экологиялық кодексті, жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы заңды және «жасыл» экономикаға көшу тұжырымдамасын қабылдау арқылы «жасыл» өсуге көшу үшін ұйымдық-құқықтық негіз құрған Орталық Азиядағы алғашқы ел болды. Қазақстанда жаңартылатын энергия көздері нарығы қарқынды дамуда. 2019 жылдың соңындағы жағдай бойынша елімізде жалпы белгіленген қуаты 1030 МВт болатын 90 ЖЭК нысаны жұмыс істеді, бұл өткен жылмен салыстырғанда екі есе көп – 531 МВт. ЖЭК нысандарының қатарына 19 жел, 31 күн, 37 су электр станциясы және 3 биоэлектр станциясы кіреді. 2019 жылы Орталықпен «Астана ЭКСПО-2017» халықаралық мамандандырылған көрмесінде іріктеп алынғандарды қоса алғанда, «жасыл» технологияларды пайдаланатын Қазақстан Республикасының кәсіпорындарына қалдықтарды басқару, жаңартылатын энергия көздері, парниктік газдар, мұнай-газ, тау-кен металлургиясы, көмір, өңдеу салалары және т. б. секторлар бойынша талдау жүргізілді. Зерттеу нәтижесі Қазақстан Республикасының қарастырылып отырған өңірлерінде «жасыл» технологияларды пайдаланатын кәсіпорындардың үлесі олардың жалпы санының небәрі 1,6% құрағанын көрсетті. Осылайша, Қазақстан Республикасында бүгінгі күні келесідей сегменттер бойынша 380 технология іске асырылды: 161 – қалдықтарды басқару саласында, 99 – ЖЭК саласында, 84 – энергия тиімділігі саласында,

24 – шаң ұстау бойынша, 4 – АӨК-те, 3 – мұнай және газ өндіруде, 3 – «жасыл» құрылыста және 2 – Тау-кен металлургия саласында.

Экологиялық кодекске «жасыл» технологияларды және қолдау тетіктерін айқындауға қатысты түзетулер енгізу. «Жасыл» технологияларды сәтті енгізу және кеңінен қолдану тиімді нормативтік-құқықтық базаға негізделуі тиіс [22].

Париж келісімін жүзеге асыру үшін 2021 жылы Қазақстан Республикасының көміртегі бейтараптығына қол жеткізудің 2060 жылға дейінгі Доктринасы (стратегиясы) қабылданды. Тағы бір елеулі іс-шара, бұл 2020 жылдың күзінде өткен «Жасыл көпір» серіктестік бағдарламасының кезекті форумы болды. Климаттың өзгеруі адамзат үшін басты сын-тегеурінге айналды, сондықтан біз қазіргі және болашақ қауіптер мен қатерлерге дайындалуымыз керек, өйткені бұл мәселе қоршаған ортаға ғана емес, сонымен бірге елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына да әсер етері сөзсіз.

Осылайша, Қазақстан Республикасы қабылдаған халықаралық міндеттемелер Ұлттық экологиялық заңнамаға айтарлықтай әсер етеді, оның қағидаттарының бірі ҚР экологиялық заңнамасын халықаралық құқық қағидаттары мен нормаларымен үйлестіру, сондай-ақ халықаралық міндеттемелерді адал орындау болып табылады.

Халықаралық құқықтың кейбір қағидаттары ұлттық заңнамада инкорпорацияланған, мысалы, басқа мемлекеттердің қоршаған ортасының залалын болдырмау, сақтық және алдын алу шаралары, халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешу, қоршаған орта және даму жөніндегі декларацияда көзделген шығындар үшін ластаушының жауапкершілігі және т.б. қағидаттары (Рио-де-Жанейро, 1992 ж.).

«Ластаушы төлейді» қағидаты Еуропалық Одақтың экологиялық құқығының негізгі қағидаты болып табылады және көбінесе еуропалық және халықаралық құқықта қатаң жауапкершілік тұжырымдамасы шеңберінде, яғни «заңсыз» ғана емес, сонымен қатар қоршаған ортаға «занды» залал үшін де жауапкершілік ретінде қарастырылады. 2021 жылғы ҚР Экологиялық кодексі ҚР халықаралық міндеттемелерін ескере отырып әзірленді және қабылданған халықаралық міндеттемелерді іске асыруға бағытталған ережелердің едәуірін қарастырады.

Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде қызмет нәтижелерін басқару жүйесін жетілдіруге елеулі күш салған Қазақстанның табиғат қорғау органдары үлкен рөл атқарады, алайда жақсартулар бұрынғысынша ішінара және көбінесе реттеушілік циклдің жұмыс істеуін қамтамасыз ететін бірқатар органдарды қоспай бір ұйыммен шектеледі. Негізгі проблемалардың бірі-қызмет нәтижелері туралы ақпараттың сипаттамалық көрінісі, демек оның шешім қабылдауға әлсіз бейімделуі. Қалың жұртшылық статистикалық жылнамаларға ғана қол жеткізе алады, онда сақтау және құқық қолдану туралы ақпарат нәтижелерді өлшеуге толық сәйкес келмейтін белгілі көрсеткіштерімен шектеледі.

Құзыретті органдардың жұмыс барысы туралы есептер жарияланбайды.

Экологиялық реттеудің барлық цикліне қатысатын институттардың

жұмыс істеу тиімділігін арттыруға ықпал ету үшін Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі (ҚР ЭГТРМ) Қазақстан Республикасы Статистика агенттігімен, Бас прокуратурамен және басқа да әріптестермен ынтымақтастықта қызмет нәтижелерін басқару жүйесін жақсартуы тиіс. Ол үшін ҚР ЭГТРМ:

- шешім қабылдау үдерісін көрсету үшін тиісті нысанда заңнаманы және құқық қолдануды сақтау бойынша талдау жүргізу және деректер ұсынуы;
- деректерді басқарудың кешенді, дәл және пайдаланушыларға ыңғайлы жүйелерін құру, сондай-ақ рұқсаттар мен инспекторлық тексерулер туралы ақпаратты қамтитын ортақ қол жеткізу дерекқорын әзірлеуі;
- экологиялық реттеуге және заңнаманың орындалуын қамтамасыз етуге қатысатын барлық ұйымдар беретін жүргізілген жұмыс туралы есептерді жариялауы тиіс.

Қорытынды

Қорытындылай келе, Қазақстанның экологиялық заңнамасының дамуын талдау қазақстандық қоғамда болып жатқан саяси және әлеуметтік-экономикалық жаңғырту үдерістері, сондай-ақ республиканы әлемдік үдерістерге кіріктіру отандық экологиялық заңнама жүйесінің ерекшеліктері мен негізгі даму үрдістерін айқындағанын көрсетті.

Қазақстан Республикасының экологиялық саясатының саяси-құқықтық қырларын зерттеу нәтижесінде соңғы жылдары болған оң өзгерістерді атап өткен жөн.

1995 жылғы 30 тамызда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы қоршаған ортаны қорғауды мемлекеттің базалық функциялары және оның саясатының негізгі құрамдас бөлігі ретінде айқындады. Осыған байланысты қоршаған ортаны қорғау және орнықты даму идеялары негізгі стратегиялық құжаттар мен жоспарларға енгізілген, ұзақ мерзімді саясаты ретінде бекітілген.

Қоршаған ортаны қорғау саласындағы заңнаманың 2018-2021 жылдар арасында өткен реформаның табысты болудың негізгі факторы көп жылдан республика аумағында қалыптасқан барлық экологиялық мәселелерді шешуге бағытталу керегі айқын.

Халықаралық тәжірибе негізінде жасақталған жаңа экологиялық кодексте қоршаған орта жағдайын жақсартуға бағытталған тетіктерін сәтті енгізу және кеңінен қолдану тиімді нормативтік-құқықтық базаға негізделуі тиіс. 2021 жылы қабылданған кейбір құжаттар қысқа уақыт арасында қайта қарастырылып жатыр. Мысалы, қоғамдық тыңдаулар өткізу қағидаларын 2021 жылдың 3 тамызында қабылдап, сол жылдың 26 қайта күні қайта өзгертулер енгізді.

Ірі өндірістік кәсіпорындарды модернизациялауға бағытталған және эмиссиялар көлемін төмендететін озық қолжетімді технологияларды 2025 жылдан бастан тиімді енгізу үшін керекті инвестициялық және экономикалық қолдау механизмдерін дамыту Үкімет тарапынан толығымен жасақталмаған.

Сонымен қоса жаңа заңнамаға сәйкес жергілікті атқарушы органдар экологиялық төлемдерді 100% көлемінде қоршаған ортаны қорғау мақсатына жұмсау анықталды. Аймақтардың ауа пен су көрсеткіштерін жақсарту, көгалдандыру аумақтарын кеңейту, қалдықтарды тиімді басқару үшін арнайы жоспарларды бекіткенде қоғам өкілдері тікелей қатысу қажеттілігі өзекті мәселе болып отыр.

Қазақстанда экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі ерекше рөл мемлекеттің табиғат қорғау құрылымдарына жұмыстарын одан әрі дамыту керек. Арнайы экологиялық салаға жауапты Министрлік жұмысын тұрақтап, экологиялық ақпараттың ашықтығын қамтамасыз ету керек және құзыретті органдарды мен азаматтар тарапынан түсіп жатқан өтініштерді тез арада қабылдау механизмдері толыққанды дамымаған.

Бүгінгі таңда экология саласында белгілі бір нормативтік-құқықтық база қалыптасқанымен, оны одан әрі жетілдіру және толықтыру республиканың саясаты мен әлеуметтік-экономикалық даму перспективасымен байланысты болады.

Зерттеу қорытындысы бойынша экологиялық заңнаманы дамыту және толықтыру елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы жөніндегі стратегиялық құжаттарға, сондай-ақ, жаһандық экологиялық мәселелерді шешу бойынша халықаралық қоғамдастықта болып жатқан үдерістерге сәйкес жүргізіліп келетінін көре аламыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Гостева С.С., Гостева С.Р., Лопатина С.А. Государственная политика в области экологии и охраны окружающей среды. – Москва: Еврошкола, 2004. – 225 с.
2. Кондратьев К.Я., Данилов-Данильян В.И., Донченко В.К., Лосев К.С. Экология и политика. – СПб: НИЦ экологической безопасности. 1993. – 286 с.
3. Александров Э. Л., Израэль Ю.А., Кароль И. Л., Хргиан А.Х. Озонный щит земли и его изменения. – СПб: Гидрометеоиздат, 1992. – 88 с.
4. Кочеткова Е.В. Политические проблемы глобальной экологической безопасности. автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук. – Москва, 2010. – 28 с.
5. Пантелеева Ю.А. Современные подходы к организации управленческого контроля затрат на экологическую безопасность в хозяйствующих субъектах // Вестник академии экономической безопасности МВД РФ. 2010. № 9. – С.127-129.
6. Бахин С.В. Концепции международного общения и всемирного союза государств: от формирования к эпохе глобализации // Международное право XXI века: мир и безопасность, сотрудничество, права человека: Москва, Проспект, 2016. – С. 101-114.
7. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. -Изд. 3-е, перераб. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2005. – 544 с.
8. Саркисов О.Р. Экологическое право: учеб. пособие для студ. учреждений высшего проф. образования. -5-е изд. переработанное и доп. – Казань: Центр инновационных технологий, 2014. – 335 с.
9. Рахимова А.У. Государственная экологическая политика Республики Казахстан: сравнительно-политологический анализ: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора политических наук. – Алматы, 2005. – 46 с.
10. Станбаева С. О. Экологическая безопасность Республики Казахстан в свете стратегии «Казахстан-2030»: политологический анализ: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук. – Астана, 2008. – 27 с.
11. Куспанова Г.Б. Экологическая политика в контексте национальной безопасности Республики Казахстан: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук. – Алматы, 2007. – 18 с.

12. Смоилов С. Ж. Қазақстан Республикасы қоршаған ортаны және табиғатты қолдануда экономикалық реттелу механизмінің құқықтық мәселелерін қамтамасыз ету.- «Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (Ph.D) ғылыми дәрежесін алуға арналған докторлық диссертация авторефераты. – Астана, 2017. – 25 б.
13. Емельянова Л. А., Международные обязательства Республики Казахстан в сфере экологии (аналитический обзор) // Құқық және мемлекет, № 4 (61), КазГЮУ, 2013.- Б.65-72.
14. Қазақстан Республикасының Конституциясы // URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>. (қаралған күні:01.08.2021).
15. 2007 жылғы 9 қаңтардағы № 212-III ҚР Экологиялық кодексі (15.01.2019 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).
16. ҚР Экологиялық кодексі. 2.01.2021.
17. Обзор: как обеспечивается экологическая безопасность в Казахстане? ҚР Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы // URL:<https://primeminister.kz> (қаралған күні:01.08.2021).
18. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік басқару жүйесін реформалау туралы 06.08.2014 ж. № 875 Жарлығы // URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1400000875/links> (қаралған күні:01.08.2021).
19. ҚР Президентінің экология, геология және табиғи ресурстар министрлігін құру туралы 17.06.2019 ж. Жарлығы.<https://www.akorda.kz>.
20. ҚР МГЭБ Экологиялық реттеу және бақылау комитетінің ресми сайты URL:<https://www.gov.kz/memleket/entities/cerc?lang=ru> (қаралған күні:01.08.2021).
21. Сарпеков М.Н. Актуальные вопросы деятельности органов прокуратуры в сфере обеспечения экологической безопасности Республики Казахстан// Международный журнал экспериментального образования. – 2017. – № 5. – С. 113-116.
22. Годовой отчет 2019 НАО «Международный центр зеленых технологий и инвестиционных проектов» // URL:<https://igitpc.org/ru/report/868-20200824-133633>. (қаралған күні:01.08.2021).Ұ.Қ. Шубаева. Қазақстандағы жаңа діни бірлестіктерге әлеуметтанулық талдау жүргізу // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Хабаршысы», «Әлеуметтану және саяси ғылымдар» сериясы, №3(67), 2019.

REFERENCES

1. Gosteva S.S., Gosteva S.R., Lopatina S.A. Gosudarstvennaya politika v oblasti ehkologii i okhrany okruzhayushchei sredy [State policy in the field of ecology and environmental protection]. Evroshkola - Euroschool. Moscow. 2004. pp.225.
2. Kondrat'ev K.YA., Danilov-Danil'yan V.I., Donchenko V.K., Losev K.S. Ehkologiya i politika [Ecology and politics], NITS ehkologicheskoi bezopasnosti. - Scientific information center for environmental safety. Saint Petersburg. 1993. pp.286.
3. Aleksandrov E.H. L., Izraehil' YU.A., Karol' I. L., Khrgian A.KH. Ozonnyi schit zemli i ego izmeneniya [Ozone shield of the earth and its changes]. Gidrometeoizdat-Hydrometeo publishing house. Saint Petersburg. 1992. pp.88.
4. Kochetkova E.V. Politicheskie problemy global'noi ehkologicheskoi bezopasnosti: avtoref. dis. ... kand. polit. nauk [Political problems of global environmental security: Author's thesis]. MGU. Moscow. 2010. pp.28.
5. Panteleeva Yu.A. Sovremennye podkhody k organizatsii upravlencheskogo kontrolya zatrat na ehkologicheskuyu bezopasnost' v khozaistvuyushchikh sub'ektakh [Modern approaches to the organization of management control of environmental safety costs in business entities] // Vestnik akademii ehkonomicheskoi bezopasnosti MVD RF - Bulletin of the Academy of Economic Security of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation. 2010. No 9, pp.127-129.
6. Bakhin S.V. Kontseptsii mezhdunarodnogo obshcheniya i vseirnogo soyuza gosudarstv: ot formirovaniya k ehpkhe globalizatsii. [The concept of international communication and the world union of states: from formation to the era of globalization] // Mezhdunarodnoe pravo XXI veka: mir i bezopasnost', sotrudnichestvo, prava cheloveka - International law of the XXI century: peace and security, cooperation, human rights. Moscow. 2016. pp.101-114.
7. Lukashuk I.I. Mezhdunarodnoe pravo. Osobennaya chast': ucheb. dlya studentov yurid. fak. i vuzov Ros. akad. nauk [International law. Special part: textbook for law students fac. and universities of Ros. acad. sciences]. Institut gosudarstva i prava - Institute of State and Law. Academic legal university. 3rd edit. Moscow. Volters Kluver, 2005. pp.544.
8. Sarkisov O.R. Ehkologicheskoe pravo: ucheb. posobie dlya stud. uchrezhdeniy

vysshego prof. obrazovaniya. [Environmental law: textbook. manual for stud. institutions of higher prof. education]. 5th edit. Kazan. Tsentr innovatsionnykh tekhnologii - Center for Innovative Technologies, 2014. pp.335.

9. Rakhimova A.U. Gosudarstvennaya ehkologicheskaya politika Respubliki Kazakhstan: sravnitel'no-politologicheskii analiz. Avtoref. disser. ... doktora politicheskikh nauk. [State environmental policy of the Republic of Kazakhstan: comparative political analysis. Author's thesis]. Almaty. 2005. pp.46.

10. Stanbaeva S. O. Ehkologicheskaya bezopasnost' Respubliki Kazakhstan v svete strategii "Kazakhstan-2030": politologicheskii analiz: avtoref. disser....kandidata politicheskikh nauk. [Ecological safety of the Republic of Kazakhstan in the light of the strategy "Kazakhstan-2030": political analysis. Author's thesis]. Astana, 2008. pp.27 .

11. Kusanova G.B. Ehkologicheskaya politika v kontekste natsional'noi bezopasnosti Respubliki Kazakhstan: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoi stepeni kandidata politicheskikh nauk [Environmental policy in the context of the national security of the Republic of Kazakhstan. Author's thesis]. Almaty. 2007. pp.18.

12. Smoilov S. Zh. Qazaqstan Respublikasy qorshagan ortany jane tabigatty qoldanuda ekonomikalqy rettelu mehanizminin quqyqtyq maselelerin qamtamasyz etu. «Quqyqtanu» mamandygy boynsha filosofiya doktory (PhD) gylmi darezhesin aluga amalghan doktoryq dissertasiya avtoreferaty. [Ensuring the legal issues of the mechanism of economic regulation in the use of the environment and nature of the Republic of Kazakhstan. Author's thesis]. Astana. 2017. pp.25.

13. Emelyanova L. A., Mezhdunarodnye obyazatel'stva Respubliki Kazakhstan v sfere ehkologii [analiticheskii obzor] [International obligations of the Republic of Kazakhstan in the field of ecology (analytical review)] // Ququq zhane memleket – Law and state, No 4 (61). KazGUU – KHLU. 2013. pp.65-72.

14. Kazakhstan Respublikasynyn Constitutsiyasy [Constitution of RK]. 1995 // URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000> (Accessed: 01.08.2021)

15. 2007 zhilygy 9 kantardagy № 212-III KR Ehkologiyalyk kodeksi (15.01.2019zh. zhagdai boynsha ozgeristermen zhane tolyktyrularmen) [Ecological code of RK 9.01.2007 No 212-III (edited in 15.01.2019)] .

16. KR Ehkologiyalyk kodeksi. [Ecological code of RK]. 2.01.2021.

17. Obzor: kak obespechivaetsya ehkologicheskaya bezopasnost' v Kazakhstane? [Overview: how is environmental safety ensured in Kazakhstan?]. KR Prem'er-Ministrinin resmi akparattyk resursy [Official information resource of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan]. – URL: <https://primeminister.kz> (visited:01.08.2021).

18. Kazakstan Respublikasynyn Memlekettik baskaru juiesin reformalau turaly 06.08.2014 zh. zharlygy [Decree on reforming the State Administration of the Republic of Kazakhstan dated 06.08.2014]. // URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1400000875/links> (Accessed: 01.08.2021).

19. KR Prezidentinin ekologiya, geologiya jane tabigi resurstar ministrigrin quru turaly 17.06.2019 zharlygy. [Decree of the President of the KR on the establishment of the Ministry of Ecology, Geology and Natural Resources dated 17.06.2019]. – URL:<https://www.akorda.kz>. (Accessed: 01.08.2021).

20. KR MGEB Ekologiyalyk retteu zhane baqylau komitetinin resmi saity [Official site of the Committee for Environmental Regulation and Control of the Ministry of Environmental Protection of the Kyrgyz Republic]. – URL:<https://www.gov.kz/memleket/entities/cerc?lang=ru> (Accessed: 01.08.2021).

21. 26.Sarpekov M.N. Aktual'nye voprosy deyatel'nosti organov prokuratury v sfere obespecheniya ehkologicheskoi bezopasnosti Respubliki Kazakhstan[Topical issues of the activities of the prosecutor's office in the field of environmental safety of the Republic of Kazakhstan]. Mezhdunarodnyi zhurnal ehksperimental'nogo obrazovaniya - International Journal of Experimental Education. 2017. No 5. pp. 113-116.

22. 27.Godovoi otchet 2019 NAO «Mezhdunarodnyi tsentr zelenykh tekhnologii i investitsionnykh proektov» [Annual report 2019 NJSC "International Center for Green Technologies and Investment Projects"]. – URL:<https://igtipc.org/ru/report/868-20200824-133633>. (Accessed: 01.08.2021).